# TEMURIYLAR DAVLATIDA 1405–1415-YILLARDAGI TAXT UCHUN KURASHLAR VA ICHKI SIYOSIY ZIDDIYATLARDA ISKANDAR MIRZONING O‘RNI VA ROLI

**Tolipov Asilbek Tohirjon o'g'li**
Farg'ona viloyati Qo'shtepa tumani
6-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi Tarix fani o'qituvchisi

**Annotatsiya:** Mazkur tezisda Amir Temur vafotidan keyingi 1405–1415-yillarda Temuriylar davlatida yuzaga kelgan taxt uchun kurashlar va ichki siyosiy ziddiyatlar jarayonida Iskandar Mirzoning o‘rni va roli tahlil qilinadi. Tadqiqotda Temur vafotidan so‘ng markaziy hokimiyatning zaiflashuvi, Temuriy shahzodalar o‘rtasidagi siyosiy raqobat hamda hududiy hokimliklarning mustaqillikka intilish jarayonlari ko‘rib chiqiladi. Iskandar Mirzoning Fors hududlaridagi siyosiy faoliyati, boshqa Temuriy hukmdorlar bilan munosabatlari, harbiy-siyosiy harakatlari va hokimiyat uchun kurashdagi mavqeyi tarixiy manbalar asosida yoritiladi. Shuningdek, uning 1412-yildagi siyosiy va diniy qarashlari bilan bog‘liq jarayonlardagi ishtiroki ham tahlil qilinadi.

**Kalit so‘zlar:** Temuriylar, Amir Temur, Iskandar Mirzo, taxt, siyosiy kurash, ichki ziddiyat, Fors, Temuriy shahzodalar, hokimiyat, 1405–1415-yillar.

1405-yil Amir Temurning vafoti Temuriylar davlatining siyosiy tarixida yangi va murakkab bosqichni boshlab berdi. Amir Temur hayotligida ulkan hududlarni yagona siyosiy markaz atrofida birlashtirib turgan hokimiyat tizimi uning vafotidan keyin jiddiy sinovga duch keldi. Temurning vorislik masalasini to‘liq va barqaror shaklda hal qilib ketmaganligi natijasida sulola vakillari o‘rtasida taxt uchun kurash kuchaydi. Har bir shahzoda o‘zining siyosiy mavqeyini mustahkamlash, muayyan hudud ustidan nazoratni qo‘lga kiritish va markaziy hokimiyatga ta’sir o‘tkazishga intildi. Natijada 1405–1415-yillar Temuriylar tarixida siyosiy raqobat, hududiy hokimliklar o‘rtasidagi ziddiyat va sulola ichidagi kurashlar bilan tavsiflangan davrga aylandi.[1]

Amir Temurning vafotidan keyingi dastlabki siyosiy vaziyatda uning nabiralari va boshqa sulola vakillarining mavqeyi keskin o‘zgardi. Temur tomonidan turli hududlarga tayinlangan shahzodalar o‘z tasarrufidagi yerlar, qo‘shinlar va mahalliy amirlar ustidan muayyan siyosiy ta’sirga ega edilar. Markaziy hokimiyatning zaiflashuvi esa ushbu hududiy hokimliklarning nisbatan mustaqil harakat qilish imkoniyatlarini kengaytirdi. Shu jihatdan Iskandar Mirzoning faoliyati ham Temuriylar davlatidagi umumiy siyosiy parchalanish jarayonidan alohida holda qaralmasligi lozim.[2]

Iskandar Mirzo Umar Shayx Mirzoning o‘g‘li va Amir Temurning nabirasi sifatida Temuriylar sulolasida muayyan siyosiy mavqega ega edi. U yoshligidan davlat boshqaruvi va harbiy-siyosiy jarayonlarga jalb qilindi. Amir Temur hukmronligi davrida shahzodalarning turli hududlarga tayinlanishi ularni kelajakdagi siyosiy faoliyatga tayyorlashning muhim vositasi bo‘lgan. Iskandar Mirzoning keyingi siyosiy faoliyati ham ana shu sulolaviy boshqaruv an’anasi doirasida shakllandi.[3]

1405-yildan keyingi davrda Iskandar Mirzoning siyosiy mavqeyini belgilagan asosiy omillardan biri uning Fors hududlari bilan bog‘liq hokimlik faoliyati bo‘ldi. Fors Temuriylar davlatining iqtisodiy va siyosiy jihatdan muhim hududlaridan biri bo‘lib, bu yerda hukmronlik qilish shahzodaga katta moddiy va harbiy imkoniyatlar yaratardi. Shu sababli Fors ustidan nazorat qilish Temuriy shahzodalar o‘rtasidagi siyosiy raqobatning muhim masalalaridan biriga aylandi. Iskandar Mirzo ham ushbu hududdagi mavqeyini saqlab qolish va kuchaytirish orqali sulola ichidagi siyosiy raqobatda o‘z o‘rnini mustahkamlashga harakat qildi.[4]



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Temuriylar davlatida taxt uchun kurashlar faqat sulolaning katta vakillari o‘rtasidagi raqobat bilangina cheklanmagan. Hududiy amirlar, harbiy qo‘mondonlar va mahalliy siyosiy kuchlarning pozitsiyasi ham bu jarayonlarda muhim ahamiyat kasb etgan. Shahzodaning siyosiy kuchi ko‘p jihatdan uning qo‘shin ustidan nazorati va amirlar bilan munosabatlariga bog‘liq edi. Iskandar Mirzoning siyosiy faoliyatida ham harbiy kuch va mahalliy amaldorlar bilan munosabat masalasi muhim o‘rin egallagan. Bu holat Temuriylar davlatining markaziy hokimiyati bilan hududiy siyosiy kuchlar o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni ko‘rsatadi.[5]

Iskandar Mirzoning siyosiy faoliyatini o‘rganishda 1412-yil alohida ahamiyatga ega. Mazkur davrda uning hokimiyat haqidagi tasavvurlari va diniy-siyosiy qarashlari bilan bog‘liq jarayonlar kuzatiladi. E. Binbaş tadqiqotida Iskandar Mirzo, Shoh Ne’matulloh Valiy va Sayyid Sharif Jurjoniy o‘rtasidagi munosabatlar hamda Iskandar Mirzoning esxatologik va mutlaq hokimiyatga oid siyosiy tajribalari batafsil tahlil qilingan. Ushbu holat Iskandar Mirzoni faqatgina hududiy hukmdor sifatida emas, balki o‘z hokimiyatining mafkuraviy asoslarini shakllantirishga intilgan Temuriy shahzoda sifatida ham ko‘rib chiqish imkonini beradi.

Iskandar Mirzoning 1412-yildagi siyosiy faoliyati Temuriylar davlatidagi ichki ziddiyatlarning nafaqat sulolaviy, balki mafkuraviy xususiyatga ham ega bo‘lganini ko‘rsatadi. Binbaşning tadqiqotida Iskandar Mirzoning diniy arboblar bilan aloqalari, hokimiyatni legitimlashtirishga bo‘lgan intilishi va o‘z siyosiy mavqeyini mustahkamlash uchun diniy g‘oyalardan foydalanish jarayonlari tahlil qilingan. Bu holat Temuriy shahzodalar o‘rtasidagi raqobatda hokimiyatning faqat harbiy kuch yoki sulolaviy nasab orqali emas, balki diniy-ma’naviy legitimatsiya orqali ham asoslanishga harakat qilinganini ko‘rsatadi.

1405–1415-yillardagi siyosiy jarayonlarning yana bir muhim jihati Temuriylar davlatining markaziy hokimiyatini qayta tiklash masalasidir. Amir Temur vafotidan keyin yuzaga kelgan siyosiy parokandalik sharoitida Shohrux Mirzo asta-sekin o‘z mavqeyini mustahkamlab bordi. Uning asosiy siyosiy maqsadlaridan biri Temuriylar sulolasining turli tarmoqlari va hududiy hukmdorlarini yagona siyosiy tizimga bo‘ysundirish edi. Biroq Forsdagi Iskandar Mirzoning siyosiy faoliyati ushbu jarayonni murakkablashtirgan omillardan biri bo‘ldi. Iskandar Mirzo o‘z hududidagi hokimiyatni saqlab qolishga intilar ekan, markaziy hokimiyatning kuchayishiga nisbatan mustaqil siyosiy pozitsiyani namoyon etdi.

Temuriylar davlatidagi taxt uchun kurashlarning muhim xususiyati shundan iborat ediki, siyosiy raqobat bir vaqtning o‘zida bir necha hududlarda kechgan. Movarounnahr, Xuroson va Forsdagi siyosiy vaziyatlar bir-biriga bevosita ta’sir ko‘rsatgan. Bir hududda yuz bergan hokimiyat o‘zgarishi boshqa hududlardagi shahzodalarning siyosiy qarorlariga ham ta’sir qilgan. Iskandar Mirzoning Forsdagi mavqeyi ham ana shu kengroq Temuriylar siyosiy tizimining tarkibiy qismi edi. Shu sababli uning faoliyatini faqat mahalliy miqyosdagi hokimlik sifatida emas, balki sulola ichidagi umumiy hokimiyat uchun kurashning bir ko‘rinishi sifatida baholash mumkin.

**Xulosa.** 1405–1415-yillar Temuriylar davlatining siyosiy tarixida Amir Temurdan keyingi hokimiyat tizimining qayta shakllangan davri sifatida alohida ahamiyatga ega. Amir Temurning vafoti sulola vakillari o‘rtasidagi taxt uchun kurashlarni kuchaytirib, hududiy hokimliklarning siyosiy mavqeyini oshirdi. Ushbu jarayonlarda Iskandar Mirzo Fors hududlaridagi hokimligi, harbiy-siyosiy faoliyati va diniy-mafkuraviy qarashlari orqali Temuriylar ichki siyosiy hayotida muhim o‘rin egalladi.

Iskandar Mirzoning faoliyati Temuriylar davlatidagi ichki ziddiyatlarning murakkab tabiatini ko‘rsatadi. Uning siyosiy harakatlari bir tomondan hududiy hokimiyatni saqlab qolishga, ikkinchi tomondan esa sulola ichidagi siyosiy mavqeyini mustahkamlashga qaratilgan edi. Ayniqsa, 1412-yildagi diniy-siyosiy jarayonlar uning hokimiyatni legitimlashtirish masalasiga ham e’tibor berganini ko‘rsatadi.



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Shu bilan birga, Shohrux Mirzoning markaziy hokimiyatni mustahkamlashi natijasida Iskandar Mirzoning mustaqil siyosiy imkoniyatlari tobora cheklanib bordi.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Yazdiy, Sharafiddin Ali. Zafarnoma. Toshkent: O‘zbekiston, 1996.
2. Woods, J. E. “The Rise of Timurid Historiography.” In: Melville C. (Ed.). The Timurid Century. London: I.B. Tauris, 2020. B. 77–93.
3. Binbaş, E. “Timurid Experimentation with Eschatological Absolutism: Mīrzā Iskandar, Shāh Niʿmatullāh Walī, and Sayyid Sharīf Jurjānī in 815/1412.” In: Mir-Kasimov O. (Ed.). Unity in Diversity: Mysticism, Messianism and the Construction of Religious Authority in Islam. Leiden: Brill, 2014. B. 247–276.
4. Temuriylar. Vikipediya. 2024. https://uz.wikipedia.org/wiki/Temuriylar
5. Империя Тимуридов. Википедия. 2025. https://ru.wikipedia.org/wiki/Империя_Тимуридов



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.